

ECHILIBRUL DINTRE RUGĂCIUNEA COMUNITARĂ ȘI CEA PARTICULARĂ ÎN CREȘTINISMUL RĂSĂRITEAN

Autor: Pr. Iustin Gârleanu | 15 mai 2022

Adeseori, în spațiul eclezial, rugăciunea se definește ca fiind „respirația Bisericii”, modul de expresie a conștiinței teologice a acesteia, dar și modalitatea de a aduce ofranda de admirație și laudă datorate lui Dumnezeu.

În cartea *Faptele Apostolilor* regăsim practicile primelor comunități creștine, stăruind „în învățătura Apostolilor și în cuminecare, în frângerea pâinii și în rugăciuni”, pe modelul comuniunii din cadrul „Cinei celei de Taină” descrisă în Evanghelia după Ioan (cap. XVII).

Odată cu trecerea timpului și întârzierea eshatonului, Biserica a fost nevoită să se adapteze, creând structuri din ce în ce mai bine definite, atât cultic, cât și ierarhic. După cum remarcă Părintele Alexander Schmemmann în sintezele sale de liturgică (cf. [2]), această adaptare s-a constituit în patru faze succesive.

1. Epoca pre-constantiniană – Biserica, persecutată și minoritară, a dezvoltat un cult cu pronunțat caracter eshatologic, credința dând naștere cultului;
2. În Secolul IV, odată cu domnia lui Constantin cel Mare, creștinismul devine religie de stat și capătă aspectul unei mișcări de mase, iar cultul devine din eshatologic unul misteric, cu specific catedral. Spre deosebire de prima etapă, aici cultul generează credința, participarea omului la viața Bisericii fiind o formă de catehizare continuă;
3. Ca replică la mișcarea de convertire în masă a populației, are loc, în același interval istoric, o contrarevoluție – retragerea monahilor în pustie, aceștia dorind să păstreze tensiunea duhovnicească din veacurile persecuțiilor. Monahii recompun cultul, ce are acum un pronunțat caracter individual,

desăvârșirea personală luând locul conștiinței comunitare. Astfel, monahul este în același timp solitar și în comuniune cu toți creștinii, comuniunea fiind transpusă din planul palpabil în cel duhovnicesc;

4. Urmează, pe parcursul următoarelor secole, o remarcabilă sinteză a celor două forme de viață și de cult descrise mai sus, realizată în interiorul comunităților monahale urbane (în Răsărit: vasiliană – sec. IV, savaită – sec. V-VI, studită – sec. VIII- IX și, în Apus: benedictină – sec. VI).

Perioada preconstantiniană

O continuare firească a tradiției primului veac creștin se regăsește în primele pre-anaforale din perioada imediat următoare celei apostolice. În cadrul celui mai vechi text liturgic cunoscut (anul cca. 90-100, Siria occidentală), anume *Didahia celor Doisprezece Apostoli*, ne este reliefată conservarea caracterului comunitar al cultului:

„așa cum această frângere [pâine] era risipită pe munți și, adunată, s-a făcut una, așa să se adune Biserica Ta de la marginile pământului în Împărăția Ta [...] Adu-Ți aminte, Doamne, de Biserica Ta, ca să o izbăvești de orice rău și să o desăvârșești în iubirea Ta. Din cele patru vânturi adun-o pe ea, cea sfințită, în Împărăția Ta, pe care i-ai gătit-o.”

Mai apoi, texte precum *Tradiția Apostolică* a lui Hipolit Romanul (cca. 200-235), *Testamentul Domnului prin Clement Romanul* (Siria, începutul sec. V) păstrează o serie de paleoanaforale ce evidențiază acest caracter comunitar:

„Adună-i în una, dă tuturor celor ce se împărtășesc din cele sfinte să se împărtășească spre umplerea de Duh Sfânt, spre întărirea credinței în adevăr, ca să lăudăm și să slăvim prin Slujitorul Tău Iisus Hristos, prin Care Ție se cuvine slavă și cinste împreună cu Duhul Sfânt în Adunarea Ta, acum și în vecii vecilor. Amin.”

Anaforalele bizantine

Deja o marcă a sintezei dintre mișcarea catedrală și cea monahală,

anaforalele bizantine ale Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Hrisostom, ambele de origine antiohiană, stau ca mărturie pentru echilibrul dintre comunitar și individual, ajutor reciproc și asceză, desăvârșire prin relație interumană și practică individuală. Biserica bizantină, prin formele ei de expresie cultică, a încercat să păstreze dualitatea celor două perspective, asemenea adevărilor de credință despre întrupare. Astfel, în aceeași măsură în care Biserica mărturisește dualitatea dintre latura umană, socială a persoanei lui Iisus Hristos și cea divină, tot astfel acțiunile ei sunt deopotrivă comunitare și ascetice.

Cele două perspective au marcat inclusiv înțelegerea scopului Euharistiei, a efectelor ce sunt cerute și așteptate în urma acesteia. Astfel, Anafora Sfântului Vasile cel Mare prezintă o Euharistie cu pronunțat caracter comunitar, care unește credincioșii „prin împărtășirea cu același Duh Sfânt”, aducându-i laolaltă cu sfinții deja consacrați.

„Iar pe noi, pe toți, care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir, să ne unești unul cu altul spre părtășia Aceluiași Sfânt Duh și pe nici unul dintre noi să nu ne faci a ne împărtăși cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău spre judecată sau spre osândă.”

Pe de altă parte, anafora mai târzie a Sfântului Ioan Hrisostom vede împărtășirea ca având ca scop primar desăvârșirea individuală a credincioșilor, sprijiniți în demersul lor de către sfinți.

„Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși, spre trezvia sufletului, spre iertarea păcatelor, spre îndrăznirea cea către Tine, iar nu spre judecată sau spre osândă.”

Privatizarea rugăciunilor

Un pas următor în direcția individualizării trăirii creștine l-a constituit trecerea rugăciunilor euharistice în plan secundar, tocmai prin faptul că nu au mai fost citite în auzul credincioșilor. Exprimate la plural, acestea reprezentau însăși forma de comunicare cea mai înaltă a întregii comunități cu Dumnezeu, cuprinzând atât mărturisirea de credință, cât și mulțumiri și cereri, culminând cu ofranda euharistică. Prin urmare, sensul lor inițial nu era acela al unei rugăciuni particulare – rostite doar de persoana consacrată, preot sau episcop – care produce schimbarea naturii pâinii și a

vinului, ci o implorare colectivă a milei și ajutorului divin, acestea luând forma cea mai concretă în prefațere. Spre exemplu, în rugăciunea dinaintea Rugăciunii Domnești, din cadrul Liturghiei Sfântului Ioan Hrisostom, preotul spune:

„Ție, Stăpâne, Iubitorule de oameni, Îți încredințăm toată viața și nădejdea noastră și cerem și ne rugăm și cu umilință cădem înaintea Ta: învrednicește-ne ca, având cuget curat, să ne împărtășim cu cereștile și înfricoșătoarele Taine ale acestei sfinte și duhovnicești mese, spre lăsarea păcatelor, spre iertarea greșelilor, spre împărtășirea cu Sf. Duh, spre moștenirea Împărăției Cerurilor, spre îndrăznirea cea către tine, iar nu spre judecată sau spre osândă.”

Rugăciunile dinainte de Împărtășire sau Canonul Împărtășaniei

Ca reacție la „cufundarea în taină” a rugăciunilor comunitare din cadrul Liturghiei, monahii au simțit nevoia de a umple vidul de pregătire dinaintea momentului întâlnirii cu Hristos din Sfântul Potir. Aceștia au compus diverse rugăciuni, ce formează, în prezent, Rânduiala Împărtășirii din Ceaslov sau Liturghier. Provenite din diverse zone ale Răsăritului Ortodox, din Bizanț până în Siria, acestea au fost culese prin secolele XVI-XVII și, pentru legitimare, atribuite – cu câteva excepții – unor Părinți consacrați ai Bisericii.

Expresie a evlaviei caracteristice vieții monahale, aceste rugăciuni au caracter puternic penitențial, axat pe pocăința individuală, ce precedă actul Împărtășirii. În lipsa rugăciunilor liturgice cu caracter comunitar, acest Canon de Împărtășire a înclinat balanța în mod decisiv asupra dimensiunii ascetice, personale a Euharistiei, ca metodă de a intra într-o comuniune directă, personală cu Iisus Hristos.

Rugăciunea lui Iisus

Un alt exemplu tipic de rugăciune personală, specific mai ales mediului monahal, constă în repetarea mentală a unei fraze scurte, pe tot parcursul zilei. Cu origini care ar coborî până în sec. al IV-lea, așa numita *Rugăciune a lui Iisus* sau *Rugăciune a inimii* este centrul vieții monahilor isihăști (gr. isichya = liniștire). Conform prologului *Filocaliei* grecești, tipărită la Veneția în 1782, primul promotor al acestui tip de rugăciune

este chiar Sfântul Ioan Gură de Aur. Cu toate acestea, teologia legată de Rugăciunea inimii își atinge apogeul în veacul al XIV-lea, odată cu disputa dintre Sfântul Grigorie Palama și Varlaam al Calabriei. Viziunea Sfântului Grigorie – validată mai apoi de Sinodul Palamit din 1341 – prezintă practica isihastă ca fiind suficientă pentru îndumnezeirea omului, restul preocupărilor lumești devenind neesențiale pentru viața duhovnicească. Sintetizând în ea toată revelația biblică și hristologică, Rugăciunea lui Iisus apare ca o jertfă continuă pe care mintea o aduce lui Dumnezeu pe altarul inimii (cf.[3]).

Concluzie

Părinții Bisericii au fost într-o continuă căutare a expresiei celei mai potrivite a convorbirii omului cu Dumnezeu, care nu se poate regăsi exclusiv în vreuna dintre cele două forme de manifestare: comunitară sau privată, ci într-o simfonie a celor două, ce îmbină Liturghia solemnă cu rugăciunea ascetică a inimii, laudele cântate în comun cu rugăciunea privată. Textele referitoare la rugăciune pe care aceștia le-au redactat sunt o expresie a Tradiției Bisericii, nu atât prin citarea unor surse primare, cât prin practica personală a rugăciunii de către autori, practică ce i-a condus la distilarea unor metode cât mai eficiente prin care noi, creștinii, suntem capabili ca *pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.*

BIBLIOGRAFIE

[1] Liturghier, EIBMBOR, București, 2012.

[2] Arhid. Ioan Ică Jr., *Canonul Ortodoxiei*, ed. Deisis, Sibiu, 2008.†

[3] Arhid. Ioan Ică Jr., *Rugăciunea lui Iisus în Bizanț*, ed. Deisis, Sibiu, 2021.†

[4] Ciprian Ioan Streza, *Anafora Sfântului Vasile cel Mare. Istorie-text-analiza comparată, comentariu teologic*, Editura Andreiana, 2013.

Îi mulțumesc lui Dragoș Manea pentru ajutorul acordat la elaborarea acestui articol.

Imagine: Parohia Ortodoxă Română Sânpetru II – Laurențiu Tătulescu